

УДК 330.1:339.9

ПРІОРИТЕТНІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*С. М. Макуха, доктор економічних наук, професор
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого*

Стаття містить аналіз стану конкурентоспроможності країн ЄС. Виявлено причини зниження рівня конкурентоспроможності України. Доведено необхідність енергозбереження як одного з найважливіших факторів підвищення конкурентоспроможності країни. Представлено шляхи переходу на альтернативні джерела енергії на основі наукових розробок у рамках технопарків.

Ключові слова: конкурентоспроможність, економічна глобалізація, фактори конкурентоспроможності, енергозбереження, альтернативні джерела енергії, технопарки.

Відомо, що кожна держава намагається стати впливовим і значущим суб'єктом міжнародних економічних відносин, посісти гідне місце в системі світогосподарських зв'язків, запобігти великим ризикам, що несе із собою глобалізація. Реалізація поставленої мети значною мірою залежить від конкурентоспроможності країни.

Отже, **постановка проблеми** обумовлена гострою необхідністю підвищення конкурентоспроможності нашої держави на основі енергозбереження і переходу на альтернативні джерела енергопостачання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти конкурентоспроможності досліджувались багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, такими як: Я. Базилюк, Л. Балабанова, О. Білорус, В. Вергун, В. Геєць, І. Должанський, П. Друкер, Я. Жаліло, Д. Лук'яненко, Дж. М. Кейнс, П. Кругман, Ю. Макогон, Ю. Мацейко, К. Маркс, А. Маршал, В. Новицький, Ю. Пахомов, А. Пилипенко, Ю. Полунєєв, М. Портер, Дж. Сакс, М. Туган-Барановський, І. Фамінський, А. Філіпенко, Й. Шумпетер та ін.

Однак економічне життя кожної країни і світової економіки в умовах глобалізації відрізняється надзвичайною взаємозалежністю суб'єктів господарювання, динамізмом та непередбачуваністю подій. За таких умов виникає необхідність здійснювати відповідну економічну політику країни, спрямовану на посилення впливу певних факторів, що забезпечують її конкурентоспроможність.

Формулювання цілей. Мета статті полягає у виявленні саме тих чинників, що є пріоритетними в підвищенні конкурентоспроможності країни у сучасних міжнародних економічних відносинах.

Вклад основного матеріалу. В умовах глобалізації загострюється конкуренція на світових ринках товарів і послуг, посилюється регіоналізація міжнародної торгівлі та відповідна сегментація єдиного світового ринку. За таких обставин головною умовою виходу продукції перехідних країн на міжнародні ринки є високий рівень їх конкурентоспроможності. Для визначення конкурентоспроможності країни використовується близько 340 показників і понад 100 оцінок експертів-економістів.

Світовий економічний форум (СЕФ), оцінюючи стан конкурентоспроможності держав, використовує 12 показників: «Якість інститутів», «Інфраструктура», «Макроекономічна стабільність», «Здоров'я й початкова освіта», «Вища освіта й професійна підготовка», «Ефективність ринку товарів і послуг», «Ефективність ринку праці», «Розвиненість фінансового ринку», «Технологічний рівень», «Розмір внутрішнього ринку», «Конкурентоспроможність компаній», «Інноваційний потенціал».

Рейтинг конкурентоспроможності країн ЄС [1, с. 1]

| Країна | 2010 рік | 2008 рік | Країна | 2010 рік | 2008 рік |
|-----------------|----------|----------|------------|----------|----------|
| Швеція | 1 | 1 | Чехія | 15 | 16 |
| Фінляндія | 2 | 3 | Португалія | 16 | 14 |
| Данія | 3 | 2 | Мальта | 17 | 18 |
| Нідерланди | 4 | 4 | Іспанія | 18 | 17 |
| Люксембург | 5 | 7 | Словаччина | 19 | 20 |
| Німеччина | 6 | 6 | Литва | 20 | 19 |
| Австрія | 7 | 5 | Угорщина | 21 | 22 |
| Франція | 8 | 8 | Латвія | 22 | 21 |
| Велика Британія | 9 | 9 | Греція | 23 | 23 |
| Бельгія | 10 | 10 | Польща | 24 | 26 |
| Ірландія | 11 | 11 | Італія | 25 | 24 |
| Естонія | 12 | 12 | Румунія | 26 | 25 |
| Кіпр | 13 | 13 | Болгарія | 27 | |
| Словенія | 14 | 15 | | | |

Результатом досліджень, здійснених СЕФ, став висновок: на першому місці в Європейському Союзі за рівнем конкурентоспроможності знаходиться економіка Швеції. Швеція посідає перше місце в рейтингу другий раз поспіль. Країна є найкращою серед країн Європи щодо інформатизації населення, а також з відкритості економіки й фінансової інфраструктури.

Найінноваційніша економіка — у Фінляндії. Однак у загальному рейтингу ця країна лише друга, зокрема через недостатню відкритість своєї еконо-

міки. Третє місце посідає Данія. Домінування скандинавських країн у рейтингу обумовлюється багато в чому й тим, що великі країни Євросоюзу, такі як Німеччина й Франція, збільшили соціальні витрати за рахунок інформаційних технологій. Найнижчу конкурентоспроможність мають економіки Болгарії, Румунії та Італії. Серед країн-претендентів на вступ до ЄС найвищою конкурентоспроможністю характеризується економіка Чорногорії.

Слід зауважити, що пріоритетність тих чи інших факторів підвищення конкурентоспроможності залежить від нагальних цілей внутрішньої і зовнішньої політики держави. Так, нові країни-члени ЄС, маючи на увазі євроінтеграційну перспективу, спрямували свої зусилля на прискорення структурної перебудови економіки шляхом розвитку наукомістких, матеріало- й енергозберігаючих технологій, сфери інформаційних послуг. При цьому питома вага філій іноземних компаній у прикладних науково-дослідних розробках у 2003 р. (напередодні вступу до Євросоюзу) становила в Угорщині 62,5 %, Чехії — 46,6 % [2, с. 11]. У результаті протягом відносно короткого періоду було здійснено трансформацію товарної структури в країнах Центральної та Східної Європи й наближення її до відповідної структури ЄС.

Наразі в ЄС послідовно здійснюється Єдина погоджена політика в галузі конкуренції (ЄС Treaty Rules on Competition), визначена Лісабонським самітом у березні 2000 р.: «Стратегічна мета» ЄС — стати найконкурентнішою і найдинамічнішою в світі економікою, ґрунтованою на знаннях, здатною до безперервного гармонійного зростання, створення більшої кількості та кращих робочих місць і тіснішого соціального гуртування [3, с. 11].

Основними напрямками єдиної політики ЄС у галузі конкуренції є:

- заохочення розвитку малого й середнього бізнесу як найпоширенішої форми підприємницької діяльності в розвитку ринкової конкуренції;
- стимулювання інноваційних процесів у виробництві висококонкурентної продукції;
- сприяння спільній підприємницької діяльності, спрямованій на подолання міждержавних бар'єрів, і сприяння транснаціональному переплетінню промислового, торговельного й банківського капіталу усередині ЄС;
- заохочення до створення великих трансєвропейських компаній, здатних протистояти конкуренції американських і японських ТНК;
- контроль за концентрацією виробництва, злиттям і поглинанням фірм;
- створення антимонопольного законодавства, що сприятиме розвитку вільної конкуренції на рівні фірм, вільному руху в рамках ЄС товарів, послуг, капіталів, робочої сили, з урахуванням того, що формування єдиного внутрішнього ринку може призвести до загострення конкуренції й зачепити інтереси окремих країн-учасниць.

Для оцінки конкурентоспроможності української економіки та її регіонів використовується методологія, розроблена для розрахунку Індексу міжнарод-

ної конкурентоспроможності (ІМК). Показник також містить 12 вищезазначених складових, які в комплексі відбивають складну природу цього явища. Отже, фактори, які забезпечують конкурентоспроможність товарів на внутрішніх і зовнішніх ринках, діють на мікро- та макрорівні. Мікрорівень містить дві групи факторів: розвиток національних компаній і якість мікроекономічного бізнес-середовища.

Перший фактор — це технологія виробничого процесу, рівень кваліфікації менеджерів вищої ланки, досвід у галузі маркетингу. Другий фактор — інтенсивність конкуренції на внутрішньому ринку, розвиток інформаційної інфраструктури, відповідність внутрішньої пропозиції товарів попиту.

Фактори, що діють на макрорівні, проявляються в активній ролі держави, у створенні сприятливих умов для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів на міжнародних ринках. Виконуючи цю місію, країна часто керується програмою підтримки експорту, що містить у собі низку заходів економічного та правового характеру, спрямованих на розвиток конкурентоспроможності товарів і послуг.

У рейтингу Всесвітнього економічного форуму за 2009–2010 рр. Україна посіла 82-гу позицію серед 133 країн, опустившись відразу на 10 позицій порівняно з результатами попереднього дослідження. Після періоду відносної стабільності рейтингу в 2006–2008 роках (69-те, 73-тє й 72-ге місця відповідно) наша країна істотно погіршила свої позиції й тепер перебуває поруч з Гамбією й Алжиром. Рейтинг України максимально погіршився щодо трьох складових: макроекономічна стабільність (падіння на 15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (падіння на 21 пункт) і оснащеність новими технологіями (падіння на 15 пунктів) [4].

Аналізуючи макроекономічні та мікроекономічні фактори, що впливають на конкурентоспроможність товарів, слід враховувати те, що нині у світовій практиці відбувається перехід від використання порівняльних переваг, що полягають в існуванні низьких витрат на робочу силу та природні ресурси, до конкурентних переваг, що ґрунтуються на розвиненому інституціональному середовищі, нових організаційно-інституціональних формах, інноваційних процесах, передових товарах і технологіях.

Більш того, із плином часу, особливо за умов переходу від індустріальної до постіндустріальної економіки, фактори, які колись визначали високу конкурентоспроможність компаній, перетворились на свою протилежність і починають негативно впливати на конкурентні позиції. Маючи на увазі зазначені обставини, здійснити прорив на міжнародні ринки транзитивні країни зможуть тільки на основі виробництва інноваційних товарів з високим рівнем обробки.

Серед чинників, які не сприяють підвищенню конкурентоспроможності українських товарів, слід відзначити, насамперед, застарілу технологію

виробничих процесів, яка не дозволяє перейти на енерго- та матеріалозберігаючий тип виробництва. У структурі витрат на виробництво української економіки матеріальна складова надзвичайно висока — 57,4 %. У промисловості матеріаломісткість досягла 70,2 %. В Україні неприпустимо низька ефективність використання енергоносіїв. Енергомісткість українського ВВП у 2–3 рази вища, ніж у промислово розвинутих країнах світу.

Якщо оновлення й удосконалення обладнання й технологій як фактор підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг — проблема переважно мікроекономічного характеру, то перехід на відновлювальні джерела енергії (ВДЕ) значною мірою залежить від енергетичної політики держави. Наразі в розвиток альтернативних енергетичних джерел провідні країни світу вкладають значні бюджетні кошти. Наприклад, Німеччина на розробку нових технологій з використання ВДЕ щорічно витрачає 90 млн доларів, Японія — 120, Америка — 230 [5, с. 5].

Сучасна вітрова енергетика високими темпами поширюється не тільки в європейських країнах, але й у США. До 2012 року половина нових потужностей, які вводять до експлуатації в американській енергетиці, припадуть на вітрові турбіни. Внаслідок цього до 2020 р. за допомогою вітру в країні вироблятиметься 15 % від усієї електроенергії. Важливо й те, що виділення під вітрові турбіни площі майже у 10 соток може принести в США дохід у 10 тис. доларів на рік. Тоді як відведення такої площі під кукурудзу з метою виробництва біоетанолу — лише 300 доларів [6, с. 9].

Подорожуючи найбагатшими країнами Європи (Німеччина, Бенілюкс), з вікна автобуса можна спостерігати типовий пейзаж: великі простори, вкриті вітряками. Останніми роками посилюється увага і до застосування сонячних батарей. Тому виникає закономірна думка про те, що однією з вагомих причин нашої бідності є невміння і небажання економити невідновлювані і все більш дорожчі природні ресурси. А причиною стрімкого поширення тяжких хвороб і короткої тривалості життя є недбале ставлення до оточуючого середовища, чистота якого також залежить від використання альтернативних джерел енергозабезпечення.

Саме в цивілізованих промислово розвинутих країнах з найвищими показниками ВВП на душу населення посадовці високого рангу подають приклад ощадливості та дбайливого ставлення до природи громадянам своїх країн. І тому мер міста або міністр, який поспішає на роботу на велосипеді, ні у кого не викликає подиву. Для іноземця родом із держав СНД здається дивним масове розповсюдження велосипедних стоянок замість автомобільних. Іноді складається враження, що вся цивілізована Європа пересіла саме на цей вид транспорту.

В Україні частка джерел відновлюваної енергії в енергетичному балансі становить лише 0,8 % [7, с. 5]. При наявності значного потенціалу відновлю-

ваних джерел енергії таке становище свідчить про те, що проблема збереження енергоресурсів і охорони природного середовища ще не стала пріоритетним напрямком економічної політики України.

Проблема ускладнюється надзвичайно високою залежністю економіки України від постачання енергоресурсів із зовнішніх джерел. Їхня частка, насамперед природного газу, в імпорті перевищує 30 %. Економіка продовжує триматись на імпортованому природному газі, ресурсі, ціна якого має тенденцію до зростання. У загальному обсязі споживання первинної енергії Україною 60 % припадає на нафту й газ, з них 40–45 % складає газ. Маючи власний видобуток нафти й газового конденсату в обсязі, який не покриває 20 % мінімальної потреби, Україна імпортує 74,5 % нафти й газу. Крім зростання енерговитрат, такий стан справ призводить до загрози енергетичній безпеці держави.

Світовий досвід показує, що при імпорті понад 30 % енергоресурсів втрачається незалежність у здійсненні економічної політики країни [8, с. 11–12]. Загроза втрати суверенітету значно посилюється за умов відсутності диверсифікованого постачання ресурсів з-за кордону. Країни-постачальники енергоносіїв усвідомлюють, що наявність стратегічно важливих ресурсів дає їм можливість суттєво впливати на світову економіку і зовнішню політику. Так, згідно з офіційною енергетичною стратегією Російської Федерації, «потужний енергетичний сектор — це інструмент для проведення її внутрішньої і зовнішньої політики» і «роль країни на світових енергетичних ринках значною мірою визначає її геополітичний вплив» [9, с. 8].

Висновки. Таким чином, реалізація енергозберігаючих технологій як фактор конкурентоспроможності сприятиме не тільки скороченню витрат на виробництво товарів, але й забезпечуватиме реальну економічну й політичну незалежність держави.

Для досягнення зазначеної мети необхідно розробити комплексну програму енергозбереження, до якої, крім інвестування імпортозамінних виробників енергоресурсів, входила б також система податкових пільг, і застосування безвідсоткових кредитів для підприємств, які розробляють і використовують енергозберігаючі технології.

Крім того, необхідно запропонувати систему нормативів щодо споживання різних видів енергоносіїв, заохочення до їх збереження і застосування додаткової плати за понаднормативне використання. Слід приділити увагу розвитку кластерів, орієнтованих на створення інноваційних продуктів, спрямованих на пошук альтернативних джерел енергії.

Слід забезпечити залучення прямих іноземних інвестицій у високотехнологічні види діяльності з метою енергозбереження. Використати інноваційні можливості технопарків з метою прискорення переходу економіки на альтернативні джерела енергозабезпечення, бо на думку фахівців, «технопарки сьогодні — єдине, що працює в інноваційній галузі» [10, с. 13].

ЛІТЕРАТУРА

1. Сороколетова О. Рейтинг конкурентоспособности стран ЕС / О. Сороколетова // Дело. — 2010. — 13 мая.
2. Шнырков А. Экономика ЕС-10. Два года после вступления в Союз / А. Шнырков // Зеркало недели. — 2006. — № 34.
3. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції : пер. з англ. / Д. Дайнен. — К. : К.І.С., 2006. — 696 с.
4. Изосимова Н. Конкурентоспособность Украины после кризиса: десять ступенек вниз [Электронный ресурс] / Н. Изосимова. — Режим доступа: www.zn.ua/2000/2020/69942/
5. Коврига Т. Вчимося заощаджувати / Т. Коврига // Уряд. кур'єр. — 2008. — № 4.
6. Приходько О. Альтернативна енергетика: уже не тільки світить, а й гріє / О. Приходько // Дзеркало тижня. — 2008. — № 32.
7. Діагноз — газова розбещеність // Уряд. кур'єр. — 2009. — № 21.
8. Андрійчук В. Енергобезпека: енергозбереження і напрями диверсифікації енергопостачання (у контексті перспективи взаємовідносин України і Польщі) / В. Андрійчук // Екон. часопис — XXI. — 2007. — № 7–8.
9. Энергетическая стратегия России на период до 2020 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://allru.org/BPravo/Dokum>Show.asp?DocumID=84175>
10. Сімонов Д. Вільна зона для інноваторів / Д. Сімонов // Уряд. кур'єр. — 2010. — № 112.

ПРИОРИТЕТНЫЕ ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Макуха С. Н.

Статья содержит анализ состояния конкурентоспособности стран ЕС. Выявлены причины снижения уровня конкурентоспособности Украины. Доказана необходимость энергосбережения как одного из важнейших факторов повышения конкурентоспособности страны. Представлены пути перехода на альтернативные источники энергии на основе научных разработок в рамках технопарков.

Ключевые слова: конкурентоспособность, экономическая глобализация, факторы конкурентоспособности, энергосбережение, альтернативные источники энергии, технопарки.

PRIORITY FACTORS OF THE PROVISION TO COMPETITIVENESS OF THE UKRAINE IN CONDITION GLOBALIZATION

Makukha S. N.

The Article contains the analysis of the condition to competitiveness of the countries ES. The reasons of the reduction level to competitiveness of the Ukraine is revealed. The need of the saving to energy as one of the the most important factor of the increasing to competitiveness of the country is proved. The ways of the transition on alternative sources of the energy on base of the scientific developments within the framework of technopark are presented.

Key words: competitiveness, the economic globalisation, factors to competitiveness, saving to energy, alternative sources to energy, technoparks.

УДК 330.341:332.021

ПРО ЗМІСТ МЕХАНІЗМУ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

О. О. Мамалуй, кандидат економічних наук, доцент
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

Розглянуто зміст механізму модернізації української економіки, який включає процеси модернізації, реформування і зміни структури економіки. Досліджено існуючі наукові позиції щодо цих понять і визначено їх основні риси.

Ключові слова: модернізація, механізм економічної модернізації, економічна реформа, структура економіки, структурні зрушення.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми визначається станом української економіки, яка потребує модернізації усіх сторін господарювання, суспільного життя та державного устрою шляхом системного раціонального їх реформування, становлення нової, більш ефективної, адекватної вимогам XXI століття структури економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростання кількості праць вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких розглядаються проблеми теорії та практики модернізації країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку: О. С. Білокрилової, А. А. Бочкова, В. М. Гейця, А. А. Гриценка, О. Ю. Мамедова, Г. Мюрдаля, Р. М. Нуреева, А. Г. Поршнева, Дж. Скотта, В. П. Семиноженка, Є. Г. Ясина та ін. В умовах світової економічної кризи важливим є подальше дослідження питань сутності, необхідності та механізму модернізації,